

מהגרי עבודה

עם תחילת עבודתה של הכנסת ה-20 בשנה החולפת בוטלה ועדת העובדים הזרים בכנסת. מאז הקמתה הייתה הוועדה הפלטרפורמה היחידה בכנסת שבה נשמע קולם של מהגרי העבודה, אחת הקבוצות המוחלשות ביותר בישראל, והתקיימו בה דיונים רבים על הפרת זכויותיהם הבסיסיות. על פי הפרסומים, ביטול הוועדה נעשה מתוך תחושה ש"העובדים הזרים הם כבר לא סיפור"¹⁸³ (יש לציין כי בעקבות לחצים הוקמה בסופו של דבר ועדת משנה לנושא, במסגרת ועדת הפנים והגנת הסביבה).¹⁸⁴ מכל מקום, בחינת המצב בשטח מלמדת שהסיפור על ניצולם של מהגרות ומהגרי העבודה בישראל רחוק מלהסתיים.

השנה הסתמנה נסיגה חמורה בתחום זכויות מהגרי העבודה בישראל, כאשר הממשלה אישרה את הצעתו של שר האוצר, משה כחלון, להביא 20,000 עובדי בניין מסין ללא הסכם בילטרלי.¹⁸⁵ ההחלטה, פרי הסכם קואליציוני בין סיעת הליכוד לבין סיעת כולנו, מנוגדת להחלטות ממשלה שהתקבלו בשנים האחרונות, ולפיהן המדינה תגייס עבודה אך ורק במסגרת הסכמים בילטרליים עם ארצות המוצא. ניסיון העבר מלמד כי הבאתם של מהגרי עבודה באמצעות חברות קבלניות פותח לניצול לרעה של מהגרי העבודה ולהפרת חמורות של זכויותיהם, ובין היתר גביית דמי תיווך בסכומים עצומים.¹⁸⁶ בהקשר זה ראוי לציין כי בתחום הסיעוד עדיין לא קיימים כיום הסכמים בילטרליים, והעובדים ממשיכים להגיע דרך חברות קבלן פרטיות. עתירות בנושא תלויות ועומדות בבג"ץ.¹⁸⁷

גם מהגרי עבודה המובאים באמצעות הסכמים בילטרליים אינם מוגנים מהפרה שיטתית של זכויותיהם. כך למשל חשף השנה דוח של ארגון Human Rights Watch תופעות קשות של ניצול עובדים תאילנדים המועסקים בחקלאות ברחבי הארץ.¹⁸⁸ כל העובדים שאיתם נפגשו מחברי הדוח סיפרו כי השכר המשולם להם נמוך בהרבה משכר המינימום; כי הם נדרשים לעבוד שעות ארוכות החורגות משעות העבודה המרביות הקבועות בחוק (חלקם דיווחו כי הם עובדים בדרך כלל 12 שעות ביום, שבעה ימים בשבוע, ומקבלים רק ארבעה ימי חופשה בשנה); כי תנאי העבודה שלהם אינם בטיחותיים; וכי נשללת מהם הזכות לעבור למעסיק אחר. רובם גם שוכנו במבנים מאולתרים ולא הולמים, ולא קיבלו תלושי שכר. תמונה דומה עולה גם מסיורים שביצע צוות הארגון קו לעובד במושבים בדרום.¹⁸⁹ ואם לא די בכך, בינואר השנה נכנס לתוקף ביטול זכאותם של מהגרי עבודה המועסקים בישראל כדין ל-2.25 נקודות זיכוי במס הכנסה,

¹⁸³ יוהנתן ליס ואילן ליאור, [במחנה הצינוני דורשים לבטל את הוועדה לעובדים זרים כדי לעסוק בשקיפות הממשל](#), הארץ, 1.6.2015; [ארגוני זכויות אדם: ביטול ועדת עובדים זרים – בכייה לדורות](#), הודעה באתר האגודה לזכויות האזרח, 1.6.2015.

¹⁸⁴ [יו"ר ועדת הפנים הקים ועדת משנה לבחינת בעיית העובדים הזרים בראשות ח"כ עטר](#), הודעה באתר הכנסת, 20.7.2015.

¹⁸⁵ אביטל להב ועומרי אפרים, [אושרה העסקת 20,000 פועלים סינים בישראל](#), ynet, 20.9.2015. בנובמבר פורסם כי בסופו של דבר לא יגיעו לישראל פועלים סינים: עופר פטרסבורג, [התפוצץ המו"מ עם סין להבאת 20 אלף פועלים לענף הבנייה](#), ידיעות אחרונות, 12.11.2015.

¹⁸⁶ פרט, דמי התיווך שמשלמים עובדים סינים הם הגבוהים ביותר, ויכולים להגיע לסכום הקרוב ל-30,000 דולר לעובד. ראו: דנה ויילר-פולק, [מתווכים גובים מעובדים זרים אלפי דולרים יותר מהמותר](#), הארץ, 1.4.2012.

להרחבה על ההסכמים הביילטרליים ראו: גדעון זעירא ונטע משה, [סוגיות בהעסקה של זרים בישראל](#), הכנסת – מרכז המחקר והמידע, יוני 2015 (להלן: "סוגיות בהעסקה של זרים בישראל"), בעמ' 18-21. על ההבדל בין השיטות ועל הסכנות בהבאת מהגרי עבודה באמצעות חברות קבלניות ראו פניית קו לעובד, המוקד לפליטים ולמהגרים והאגודה לזכויות האזרח לראש הממשלה ולשר האוצר, ב: [ארגוני זכויות אדם: ההסכם הקואליציוני יביא להפרה חמורה של זכויות מהגרי עבודה](#), הודעה באתר האגודה, 14.5.2015. ראו גם דבריו של מנכ"ל רשות האוכלוסין וההגירה אמנון בן עמי בפרוטוקול ישיבת ועדת הפנים והגנת הסביבה מתאריך 27.7.2015, וכן: אמיתי גזית, [היועמ"ש על הבאת עובדים מסין: חשש לעידוד סחר בבני אדם](#), כלכליסט, 19.9.2015.

¹⁸⁷ בג"ץ 2405/06 קו לעובד נ' מנהל יחידת הסמך לעובדים זרים – משרד התמ"ת, בג"ץ 1193/07 קו לעובד נ' שר הפנים, בג"ץ 2768/07 מכון קונקורד לחקר קליטת המשפט הבינלאומי בישראל נ' שר הפנים. הדיון בעתירות אוחד. ¹⁸⁸ ניקולאס מקגיהן, [עסקה לא הוגנת: ניצול עובדים תאילנדים במגזר החקלאי בישראל](#), Human Rights Watch, ינואר 2015. על הדוח: [ישראל: ניצול חמור של מהגרי עבודה תאילנדים](#), הודעה באתר Human Rights Watch, 21.1.2015.

¹⁸⁹ ביקור מגדלי הפלפלים בדרום, אתר קו לעובד, אפריל 2015, חלק א': <http://bit.ly/1MUqng6>, חלק ב': <http://bit.ly/1YF2YHx>, חלק ג': <http://bit.ly/1HDrEfr>. הסיורים נערכו בספטמבר 2014.

שמשמעותו הפחתה של מאות שקלים בחודש משכרם הנמוך ממילא. עתירה שהגישה ההסתדרות נגד ביטול הזכאות תלויה ועמודת בבג"ץ.¹⁹⁰

השנה הגישו ארגון קו לעובד ואזרח סנגל תובענה ייצוגית בעניין תופעה חדשה יחסית של ניצול סטודנטים זרים לחקלאות. על פי התובענה, חברה חקלאית ישראלית משווקת לאלפי סטודנטים לחקלאות מאסיה ואפריקה "תכנית לימודים" בת 11 חודשים הכוללת לימודים עיוניים לצד לימודים מעשיים. לאחר הגעתם לישראל מגלים הסטודנטים ש"תכנית הלימודים המעשיים" היא למעשה דרך לעקוף את מכסות מהגרי העבודה בחקלאות ולספק לחקלאים בישראל כוח עבודה זול, וכי הם אינם זוכים להכשרה המעשית שעבורה הם משלמים.¹⁹¹

אלה הן רק דוגמאות; ולמרות ההפרות החמורות של זכויות מהגרי העבודה, בכל תחומי העיסוק, פעילות האכיפה שמבצעת המדינה והענישה של מעסיקים העוברים על החוק רחוקות מלהיות מספיקות ויעילות. כך, דוח מבקר המדינה שפורסם השנה¹⁹² אישש את הטענות שמפנים ארגוני זכויות האדם למדינה במשך שנים, וקבע כי פעילותה של רשות האוכלוסין וההגירה לאכיפת זכויותיהם של מהגרי העבודה מתאפיינת בסרבול בירוקרטי, בהיעדר תיאום בסיסי עם רשויות אחרת ובהימנעות משימוש בסמכויות שלרשותה. בין היתר מצא המבקר כי רשות האוכלוסין לא פיקחה על שכרם של מהגרי העבודה ועל תנאי העסקתם כנדרש ממנה, ואף לא בדקה מידע על הפרות זכויות של מהגרי עבודה שהגיע אליה מגורמים חיצוניים כגון ארגוני זכויות אדם. גם במקרים שבהם מצאה הרשות כי הופרו זכויות עובדים, היא בחרה להטיל על המעסיקים קנסות או להגיש נגדם כתב אישום, ולא להשתמש בסמכותה לבטל או להגביל את ההיתר שניתן להם להעסיק מהגרי עבודה.

עוד עולה מדוח מבקר המדינה כי המוסד המרכזי האמון על אכיפת זכויות העובדים, משרד הכלכלה, לא ממלא את תפקידו: הדוח מצביע בייחוד על התארכותם ללא קץ של הליכי בירור תלונות שהוגשו למשרד הכלכלה בגין הפרת זכויות עובדים, ועל חוסר האפקטיביות של מוסד הממונה על זכויות עובדים זרים בעבודה. מסמך של מרכז המחקר והמידע שפורסם השנה עומד על כך שבמספר תחומים קיימת סמכות אכיפה הן למפקחי משרד הפנים הן למפקחי משרד הכלכלה, וכי לא קיים נוהל עבודה מוסדר ומפורט בין המשרדים; מצב זה יוצר אכיפה כפולה או לחלופין אי אכיפה, סרבול, כפילות ובזבז משאבים ציבוריים.¹⁹³

בעיה כואבת, שעלתה לרגע למודעות הציבורית בתחילת השנה בנסיבות טרגיות, היא המצב בגני הילדים הפירטיים של הקהילה הזרה. כ-3,000 תינוקות ופעוטות מקרב קהילות מבקשי המקלט ומהגרי העבודה בתל אביב שוהים במהלך רוב שעות היום במסגרות של גנים פירטיים, המכונים על ידי הקהילה "בייביסיטרים", בתנאים של סיכון והזנחה. בתחילת השנה מתו בגנים אלה חמישה תינוקות תוך חודש וחצי. הגנים הפירטיים, שהוקמו על ידי הקהילה הזרה עצמה לנוכח היעדר מסגרות חינוכיות אחרות לגיל הרך, מאופיינים בתנאים פיזיים קשים ביותר, במחסור חריף בכוח אדם לטיפול בילדים (לעיתים עד כדי יחס של מטפלת אחת לעשרות ילדים), בתנאי בטיחות מסוכנים, ובמחסור דרמטי בידע בניהול מסגרות לטיפול בילדים. לכל אלה השפעות קשות על מצבם ועל התפתחותם הפיזית והנפשית של הילדים.¹⁹⁴ מבקר המדינה התריע על התופעה החמורה ב-2013,¹⁹⁵ אך רק השנה, בעקבות פעילות אינטנסיבית של

¹⁹⁰ חיים ביאור, **בג"ץ דורש מהאוצר לנמק מדוע ישללו נקודות זיכוי מעובדים זרים**, TheMarker, 28.10.2015.

¹⁹¹ בקשה לאישור תובענה ייצוגית, <http://tinyurl.com/nsnrny4>. הבקשה הוגשה ביולי 2015 נגד חברת אגרוסטאדיס ונגד גרנות, התשלובת החקלאית התעשייתית הגדולה בישראל, באמצעות עו"ד יונתן ברמן.

¹⁹² **דוח מבקר המדינה 65**, ה"ש 115 לעיל, בעמ' 1091-1141 (הבדיקה נערכה בפברואר 2013 עד יוני 2014).

לתגובת קו לעובד, המוקד לפליטים ולמהגרים, רופאים לזכויות אדם, האגודה לזכויות האזרח ואמנסטי אינטרנשיונל לדוח ראוי: **תגובת האגודה וארגונים עמיתים לדוח מבקר המדינה**, הודעה באתר האגודה לזכויות האזרח, 5.5.2015.

¹⁹³ **סוגיות בהעסקה של זרים בישראל**, ה"ש 186 לעיל.

¹⁹⁴ יעל מאיר, **התינוקות השקופים: על תופעת ה"בייביסיטרים"**, ידיעון "המהגר" (המוקד לפליטים ומהגרים, האגודה לזכויות האזרח ורופאים לזכויות אדם), מרץ 2015; אורלי וילנאי, **3 תינוקות מתו החודש בשל התנאים הקשים בגנים של מבקשי המקלט**, הארץ, 25.2.2015; דנה ויילר-פולק ואבי אשכנזי, **בפעם ה-5 בחודש וחצי: תינוק מת ב"מחסן ילדים" בתל אביב**, וואלה, 30.3.2015.

¹⁹⁵ מבקר המדינה, **דוח שנתי 64 לשנת 2013 ולחשבונית שנת הכספים 2012**, מאי 2014, בעמ' 223-226.

ארגונים¹⁹⁶ ובעקבות מותם של התינוקות, אישר משרד ראש הממשלה העברת תקציב ייעודי לגנים אלו בסך 14 מיליון ש"ח כל שנה למשך ארבע השנים הקרובות.¹⁹⁷ נכון לסוף אוקטובר 2015 טרם הועבר מלוא המימון.

¹⁹⁶ בין היתר הייתה האגודה לזכויות האזרח שותפה בהקמת ועד פעולה ליישום המלצות מבקר המדינה בנושא גני הילדים של הקהילה הזרה, שעזר לקדם את החלטת הממשלה בנושא.

¹⁹⁷ אור קשתי, "[מחסי הילדים](#)": אחרי המיליונים והמתנדבים, דרוש פיתרון מערכתי, הארץ, 9.4.2015.